

13 มีนาคม วันช้างไทย

เทพนิมิตร ศรีปัญญา*

ช้างไทยอีก 15 ปี ใกล้สูญพันธุ์

ช้างเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมที่มีขนาดใหญ่ นักวิทยาศาสตร์ได้แบ่งช้างที่มีอยู่ในโลกออกเป็น 2 ชนิด คือช้างเอเชียน (Elephan maximus) และช้างแอฟริกา (Loxodonta africana) ช้างเอเชียจะมีลักษณะตัวอ้วนป้อม สูงประมาณ 10 ฟุต น้ำหนักโตเต็มที่ประมาณ 4 ตัน หลังโค้งเหมือนหลังกุ่ม หัวกว้างมี 2 ลอน มีหูเล็ก ขอบหูสูงไม่เกินระดับศรีษะ มีงาเฉพาะตัวผู้ มีเล็บเท้าหลัง 4-5 เล็บ ฝึกให้เชื่องได้ ส่วนช้างแอฟริกาสูงใหญ่ ปราดเปรี้ยว สูงประมาณ 10 ฟุต หลังแอ่น หัวแหลมเล็กมีลอนศรีษะเพียงลอนเดียว มีใบหูใหญ่มากจนขอบหูสูงกว่าระดับศรีษะของมัน มีงาทั้งตัวผู้และตัวเมีย มีเล็บเท้าหลัง 3 เล็บ นิสัยดุร้ายเลี้ยงให้เชื่องได้ยาก น้ำหนักประมาณ 5 ตัน ช้างในประเทศไทยจัดเป็นชนิดช้างเอเชียน และเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองของไทยมาช้านาน เป็นสัตว์ที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติของเรามาก และธงชาติในอดีตก่อนที่จะเราจะใช้ธงไตรรงค์ เราใช้ธงแดงมีรูปช้างสีขาวอยู่ตรงกลาง ช้างป่าจัดเป็นสัตว์ที่ได้รับการคุ้มครองชนิดแรกของประเทศ โดยในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการรักษาช้างป่า ร.ศ.119 (พ.ศ. 2443) มาบังคับใช้เพื่อควบคุมการล่าช้างป่า และในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีพระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พุทธศักราช 2464 เพื่อคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าในประเทศ ช้างในประเทศไทยมี 2

สถานภาพคือ ช้างป่าและช้างบ้าน โดยช้างบ้านจะเป็นสัตว์พาหนะที่ต้องมีตัวรูปพรรณ ตามพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ. 2482 ส่วนช้างป่าถือว่าเป็นสัตว์คุ้มครอง ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ห้ามล่าหรือพยายามล่า ห้ามค้า หรือมีไว้ครอบครองช้างป่าและซากช้างหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซาก ห้ามนำเข้าหรือส่งออกช้างรวมถึงซาก และเป็นสัตว์คุ้มครองตามอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (CITES) อยู่ในบัญชี Appendix 1 ห้ามค้าโดยเด็ดขาด ยกเว้นเพื่อการศึกษาวิจัย หรือเพาะพันธุ์ ซึ่งต้องได้รับความยินยอมจากประเทศที่จะนำเข้าก่อนจึงจะส่งออกได้ ข้อมูลของกระทรวงเกษตร เมื่อปี พ.ศ. 2509 พบว่ามีช้างบ้านจำนวน 11,277 เชือก ช้างป่าจากการสำรวจเมื่อปี 2535 พบว่ามีช้างป่าประมาณ 1,975 ตัว

อุปนิสัยความเป็นอยู่

ช้างเป็นสัตว์ป่าที่ดำรงชีวิตที่กระจายอยู่ทุกภาคของประเทศ และเป็นสัตว์ที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยมาอย่างยาวนาน ช้างเป็นสัตว์สังคมที่ชอบอาศัยอยู่รวมกันหลาย ๆ ตัว เรียกเป็นโขลง ๆ ละประมาณ 5-20 ตัว (ช้างป่าเรียกเป็นตัว ช้างบ้านเรียกเป็นเชือก เนื่องจากช้างบ้านได้ผ่านกรรมวิธีประเพณีโบราณการคล้องช้าง) ช้างแต่ละ

* หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดหนองคาย และนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาสัตวศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งได้รับการคัดเลือกจากมูลนิธิธรรมาภิบาลให้เป็นคนไทยตัวอย่างประจำปี 2541

โขลงจะมีช้างพังหรือช้างตัวเมียที่มีอายุมากเป็นหัวหน้านำโขลง นำไปหากินและหนีภัย เรียกว่า “แม่แปรด” (อ่านว่า แม่-ปะ-แฮรด) ช้างพรายหรือช้างตัวผู้ที่มีขนาดใหญ่ เท่าที่พบเห็นมักแยกออกมาหากินเฉพาะช้างพรายด้วยกัน 2-3 ตัว ช้างตัวผู้ที่มีอายุมากจะมีนิสัยชอบสันโดษ ชอบแยกออกมาหากินตามลำพัง เรียกว่า “ช้างโทน” จะรวมกลุ่มอีกทีก็ในช่วงฤดูผสมพันธุ์ ช้างออกหากินทั้งกลางวันและกลางคืน จะพักผ่อนเพียงวันละ 4 ชั่วโมง ช่วงเวลา 23.00-03.00 น. ช้างที่โตเต็มวัยจะมีน้ำหนักถึง 6,000 กิโลกรัม มีความต้องการอาหารต่อวันมากกว่า 200 กิโลกรัม และดื่มน้ำมากกว่าวันละ 300 ลิตร อาหารช้างเป็นพวกใบไม้ หน่อไม้ เถาวัลย์ ต้นหญ้า กกล้วยทั้งใบและลำต้น ต้นไทร ช้างจะมีเส้นทางหากินเรียกว่า “ด่านช้าง” ช้างจะตกหลูกครั้งละ 1 ตัว ใช้เวลาในการตั้ง

ท้องนาน 21-22 เดือน ห่างกันราว 3 ปี ถึงจะมีลูกได้อีกครั้ง แม่ช้างในแต่ละตัวจะมีลูกราว 3-4 ตัวในชั่วชีวิต

ช้างกับวัฒนธรรมไทย

ช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองไทยมาช้านาน เป็นสัตว์ชนิดเดียวที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันหลักของประเทศไทย คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และช้างมีส่วนสำคัญยิ่งที่จะช่วยคงไว้ซึ่งความสมดุลและความหลากหลายของพืชและสัตว์ป่า ตั้งแต่โบราณมา ช้างป่าจำนวนมากถูกจับมาฝึกใช้งานที่เป็นประโยชน์ ทั้งในยามสงบศึกและยามศึก ช้างเผือกซึ่งเป็นช้างลักษณะพิเศษนั้น เรายังถือเป็นสัตว์คู่บารมีของพระมหากษัตริย์

